

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ПОСТАЧАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Розглянуто окремі питання господарсько-правового забезпечення надійності та безпеки постачання природного газу в Україні. Визначено деякі засоби господарсько-правового регулювання безпеки постачання природного газу та завдання законодавчого регулювання забезпечення надійності та безпеки постачання природного газу.

Ключові слова: ринок природного газу, енергетична безпека, господарсько-правові засоби безпеки та надійності постачання природного газу.

Енергетична безпека держави – це стан готовності паливно-енергетичного комплексу країни до максимально надійного, технічно безпечного, екологічно прийняттого, економічно ефективного та обґрунтовано достатнього енергозабезпечення економіки держави й населення, а також щодо гарантованого забезпечення можливості керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без зовнішнього і внутрішнього тиску [4, с. 9]. У ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки та оборони України» серед основних напрямів державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері визначено й такий напрям як забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу.

З цього впливає, що одним із важелів забезпечення енергетичної безпеки є стале функціонування та розвиток паливно-енергетичного комплексу, істотним складником якого є нафтогазовий комплекс. З аналізу стану виконання Енергетичної стратегії України на період до 2030 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 145-р, шляхами зменшення енергетичної залежності країни є розвиток ринків нафти і нафтопродуктів, природного газу та електричної енергії, впровадження основ

світового досвіду створення та раціонального використання державного резерву енергоносіїв, розвиток нафто-газотранспортної системи України [8, с. 11]. Забезпечення у потрібних обсягах надійного та якісного постачання економіки і населення країни газом, виконання державних договірних зобов'язань з транспортування його до Європейської системи газозабезпечення, з огляду на унікальність геополітичного, географічного положення та інфраструктури газотранспортної системи (ГТС) України, а також необхідності забезпечення її економічної ефективності та екологічної безпеки функціонування, вимагає оптимізації організаційної структури й державного регулювання (цінової, податкової, митної, антимонопольної політики, вдосконалення законодавства та нормативно-правової бази тощо) [5, с. 48].

Усі перелічені напрямки оптимізації державного регулювання є складовими економічної політики держави, яка, у свою чергу, повинна реалізуватися через застосування комплексу господарсько-правових засобів регулювання системи газопостачання. Таким чином, положення економічної політики держави мають бути обов'язково трансформовані у засоби її господарсько-правової політики, що є необхідною умовою ефективності модернізації відносин господарювання, а отже й ефективності функціонування національної економіки [1, с. 50].

В умовах тенденції постійного зростання рівня постачання природного газу, який має явні переваги відносно інших видів палива, потребує підвищеної уваги забезпечення надійності та безпеки постачання природного газу, що виступає гарантом ефективного функціонування ринку природного газу та економіки нашої країни. Потреба у гарантуванні безпеки та надійності постачання значно зростає в умовах існуючого процесу реформування та лібералізації ринку природного газу.

Значний внесок у розв'язання нагальних питань і дослідження проблем, пов'язаних із забезпеченням національної енергетичної безпеки, зробили такі українські вчені, як В. Д. Базилевич, В. П. Горбулін, А. А. Долінський, А. Б. Качинський, М. М. Кулик і В. М. Лукашевич. Між тим проблеми

нормативно-правового регулювання забезпечення надійності та безпеки постачання науковці торкаються здебільшого частково, лише у зв'язку з аналізом конкретних аспектів забезпечення національної та енергетичної безпеки, досліджуючи питання правового регулювання умов та правил надання послуг газопостачання, основних засад функціонування ринку природного газу, питань безпеки постачання нафти і газу [2]. Науковими проблемами, що стосуються економічної безпеки територій та окремих господарських комплексів, зокрема паливно-енергетичного (ПЕК), займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як М. М. Бабяк, Г. Г. Бурлака, В. І. Мунтіян, І. В. Недін, І. К. Чукаєва, Р. В. Шерстюк [7, с. 213]. Необхідно визнати, що у вітчизняній науковій літературі до теперішнього часу не аналізувались питання господарсько-правового забезпечення надійності та безпеки постачання природного газу, що й зумовило актуальність теми дослідження.

Метою статті є вивчення проблеми забезпечення надійності та безпеки постачання природного газу засобами господарсько-правового регулювання.

Проблема, що досліджується, визначається високим соціально-економічним значенням безпеки газопостачання. Це безпосередньо пов'язано з тим, що особлива увага повинна приділятися надійності, безперебійності постачання природного газу кінцевим споживачам. Сучасна організаційно-господарча структура ринку постачання природного газу з наявністю у неї взаємодії багатьох суб'єктів актуалізує дану проблему з огляду на те, що основним функціональним обов'язком газопостачальних підприємств є забезпечення надійного, безпечного та безаварійного газопостачання споживачів газу.

З урахуванням поглядів науковців, безпека постачання природного газу є багатогранним поняттям, якому складно дати чітке визначення, проте можна виділити такі складові, які безпосередньо стосуються безпеки постачання газу: наявність ресурсів та інфраструктури (фізична наявність достатніх ресурсів, наявність відповідної інфраструктури для доставки запасів на ринок), економічні можливості (можливість здійснення постачання, наявні договірні

відносини (включаючи транзит)); безперервність постачання [3], і, на наш погляд, реалізація амортизаційної політики держави щодо основних засобів газотранспортної системи постачання природного газу (далі – ГТС). Варто підкреслити, що перелічені складові повинні бути належним чином відображені в господарсько-правових засобах у контексті законодавчої регламентації норм, правил і стандартів безпеки, які є обов'язковими при здійсненні газопостачання.

Серед завдань законодавчого, в тому числі й господарсько-правового регулювання забезпечення надійності та безпеки постачання природного газу повинні бути такі орієнтири:

1. Надійність ГТС та газопостачання потрібно розглядати у сенсі забезпечення надійного функціонування та взаємодії всіх суб'єктів системи газопостачання. Дане завдання може бути реалізоване завдяки належній інвестиційної та амортизаційної політиці у розумінні ст. 10 Господарського кодексу України. Забезпечення надійності та ефективності газопостачання має досягатися постійною підтримкою об'єктів у належному функціональному стані та на високому технічному рівні. У зв'язку з цим головним завданням є забезпечення надійного функціонування всіх елементів системи ринку постачання природного газу та втілення програм реконструкції, метою яких є підтримання параметрів системи газопостачання на належному рівні. Реалізація заходів з модернізації та реконструкції має сприяти покращенню показників енергетичної ефективності як основи підвищення рівня енергетичної незалежності.

2. Система постачання природного газу повинна мати характерні для неї засоби господарсько-правового впливу, які забезпечать її регулювання на макрорівні й дозволять їй долати перебої у постачанні та стимулювати ефективне функціонування своєї інфраструктури, а саме: стимулювання залучення і концентрації коштів на потреби ГТС; забезпечення інтересів інвесторів при корпоративних та договірних формах інвестування; встановлення спеціальних режимів використання інвестованих коштів та ін. Всі

структурно-суб'єктні зміни на ринку природного газу не повинні тягнути за собою зниження рівня забезпечення надійності постачання за умови чіткого виконання всіма учасниками газопостачання своїх обов'язків.

3. Визначення господарсько-правового механізму регулювання ринку природного газу передбаченими в законах правовими засобами, що забезпечить безперебійне постачання споживачам природного газу в необхідній кількості, гарантування безпечної експлуатації всіх елементів систем газопостачання та облік витрачання газу споживачами.

Щодо окремих завдань правового забезпечення газопостачання існують певні правові механізми. Так, питання регулювання на макрорівні господарсько-виробничих відносин, режимів постачання природного газу регулюються в постановою Національної Комісії регулювання електроенергетики (далі – НКРЕ) «Про затвердження порядку доступу до Єдиної газотранспортної системи України» (далі – ЄГТСУ) (чинне з 21.05. 2012 р.), норми якої регулюють не тільки правовідносини в системі ГТС, але в більшій частині встановлюють технічні та виробничі вимоги для суб'єктів ГТС, в тому числі функції оператора ЄГТСУ, серед яких – забезпечення безперебійного та безаварійного газопостачання споживачів України та забезпечення максимальної економічності, оптимальних режимів та надійності роботи ЄГТСУ.

Інші нормативні акти можна згрупувати за змістом господарських відносин, які ними регламентуються.

Визначення господарських зобов'язань газопостачальних організацій та інших суб'єктів ринку природного газу щодо здійснення безперервного постачання природного газу споживачам встановлюють такі нормативно-правові акти: Правила надання населенню послуг з газопостачання, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 09.12.1999 р. № 2246; Правила користування природним газом для юридичних осіб, затверджені постановою НКРЕ від 13.09.2012 р. № 1181.

Окремо визначаються особливості обліку та звітності в Правилах обліку природного газу під час його транспортування газорозподільними мережами,

постачання та споживання, затверджені наказом Міністерства палива та енергетики України від 27.12.2005 р. № 618, які встановлюють вимоги, що забезпечують надійність та прозорість обліку газопостачання.

Практично всі існуючі закони та нормативно-правові акти, які регламентують діяльність з постачання природного газу, містять норми і вимоги щодо його безпеки і надійності та правові засоби забезпечення їх додержання. Такі норми містяться, наприклад, у «Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ за нерегульованим тарифом», затверджених постановою НКРЕ від 13.01.2010 р. № 10, та в «Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ за регульованим тарифом», затверджених постановою НКРЕ від 13.01.2010 р. № 11, у контексті встановлення зобов'язання ліцензіатів щодо дотримання вимог законодавства України та нормативно-технічних документів щодо надійності та безпеки транспортування та якості наданих послуг. У Типовому договорі на постачання природного газу за регульованим тарифом (затвердженому постановою НКРЕ від 22.09.2011 р. № 1580) містяться вимоги відносно припинення газопостачання у разі виникнення небезпечних умов експлуатації.

Спеціальним нормативним документом, який затверджує та встановлює правила відносно технічної безпеки, є Правила безпеки систем газопостачання, затверджені наказом Держнаглядохоронпраці 01.10.1997 р. № 254. Вони встановлюють вимоги до проектування, будівництва та експлуатації систем газопостачання й містять велику кількість норм щодо безпеки експлуатації систем газопостачання, відповідальність за порушення яких, в першу чергу, несуть посадові особи підприємств, які здійснюють відповідну діяльність. Тобто основною складовою безпеки та надійності постачання є належний технічний стан газопостачальної системи. Що стосується технічної безпеки газопостачання, слід відмітити, що в Україні газова інфраструктура з самого початку будувалась як надійна і здатна забезпечити безперебійне постачання

природного газу [2, с. 55]. Незважаючи на це, такий стан повинен постійно підтримуватися належним чином, враховуючи систему необхідних, затверджених державними органами заходів та вимог діючого законодавства відносно забезпечення достатнього рівня надійного, безперебійного та безаварійного газопостачання. Газотранспортна система в цілому та окремі її об'єкти, які мають тенденцію до зносу під впливом різних амортизаційних факторів, потребують періодичної реконструкції та модернізації, що повинно забезпечуватися необхідними комплексами робіт відносно ремонту, технічного переоснащення, реконструкції технічного обладнання, модернізації відповідних систем, діагностики газопроводів, що має ціллю покращення технічних параметрів всієї системи, зменшення витрат природного газу на технічні потреби при його транспортуванні.

Зазначені питання відображаються і в економічному плануванні. Енергетичній стратегією України на період до 2030 р. передбачено до цього терміну повністю завершити модернізацію й технічне переоснащення ГТС з використанням найбільш ефективних технологій, для безпосереднього забезпечення вищевказаних дій, до 2030 р. необхідно вкласти значні інвестиції. У зв'язку з цим актуальною є проблема щодо джерел фінансування для реалізації поставлених завдань, яка має бути вирішена шляхом вкладення відповідних інвестицій у необхідному обсязі в встановлені строки. На нашу думку, можливе залучення приватних інвестицій громадян та юридичних осіб України на справедливих, рівних умовах, у тому числі на умовах спільного інвестування або на умовах державно-приватного партнерства.

Фактично специфічні макроекономічні регулятори повинні бути задіяні при вирішенні питань узгодження транзитних функцій української ГТС із забезпеченням власних потреб України природним газом. Необхідно погодитися, що провідна роль у вирішенні цих питань належить інноваційному розвитку існуючої газотранспортної системи України, практичній реалізації інноваційних проектів з енергозбереження та заміщення природного газу іншими видами енергоресурсів, диверсифікації джерел і маршрутів постачання

природного газу [6, с. 77].

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що питання безпеки та надійності газопостачання потребують постійного ретельного дослідження з урахуванням тенденцій розвитку та перспектив реформування.

Основними умовами господарсько-правового забезпечення надійності та безпеки постачання газу, які можна поділити на декілька аспектів залежно від їх спрямованості, є: господарсько-виробничий напрямок-чітке розмежування ролей та відповідальності, рівні умови діяльності на ринку для всіх учасників, позитивний інвестиційний клімат та залучення приватних інвестицій з України; господарсько-організаційний напрямок-належний рівень технічної безпеки існуючої інфраструктури; законотворчий напрямок – належний рівень правового регулювання відносин на ринку природного газу, високий рівень правової регламентації відносин щодо безпеки та надійності постачання природного газу в межах формування господарсько-правового правопорядку.

Існуюча законодавча база на достатньому рівні регулює питання забезпечення надійності та безпеки газопостачання, однак потребує постійного вдосконалення залежно від динаміки функціонування ринку природного газу. Зокрема, потрібна реалізація комплексу заходів господарсько-правового впливу щодо підвищення безпеки газопостачання. Це може бути забезпечено тільки при впровадженні належної амортизаційної та інвестиційної політиці, при цьому остання повинна бути спрямована на сприяння залученню інвестицій, розробку відповідних інвестиційних проектів щодо модернізації, підтримання у належному функціональному та технічному стані ГТС та поліпшення надійної експлуатації об'єктів системи газопостачання, в тому числі приватних інвестицій громадян та юридичних осіб України, при чіткому гарантуванні захисту їх інтересів. У свою чергу, амортизаційна політика також має бути спрямована на створення необхідних умов з підвищення фінансової зацікавленості суб'єктів ринку природного газу у здійсненні інвестицій в основний капітал за рахунок коштів власних амортизаційних фондів.

Одним із важливих елементів (засобів) господарсько-правової політики у

сфері регулювання ринку природного газу, необхідних для забезпечення надійності постачання, є диверсифікація постачання природного газу. При цьому актуальність подальших досліджень полягає саме в розробці господарсько-правових засобів щодо реального втілення відповідних диверсифікаційних проектів.

Список літератури:

1. Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення : кол. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. – Х. : Юрайт, 2013. – 520 с.
2. *Голікова С. В.* Правове регулювання газової сфери та нафтопостачальної сфери у Європейському Союзі та в Україні / С. В. Голікова, В. Г. Дідик, О. С. Матвійчук, Н. І. Соколовська, О. О. Шах / за заг. ред. В. Г. Дідика. – К., 2007. – 146 с.
3. Доповідь про забезпечення надійності поставок природного газу в Європейську частину ЄЕК ООН / Газовий Центр Європейська Економічна Комісія ООН, Женева, Швейцарія, вересень 2003 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : [/http://www.gascentre.unece.org/info/Report-final-09-2003-rus.pdf](http://www.gascentre.unece.org/info/Report-final-09-2003-rus.pdf).
4. Енергетична безпека України : зб. ст. та аналіт. матеріалів / за заг. ред. О. О. Воловича / Нац. ін-т стратегічних досліджень, Регіональний філіал у м. Одесі. – Одеса : Фенікс, 2009. – 356 с.
5. *Євдошук М. І.* Теоретичні засади інтеграції України в Європейську систему газозабезпечення / М. І. Євдошук, І. М. Ісаєва // Теоретичні та прикладні аспекти геоінформатики : зб. наук. праць. – 2011. – С. 48–58.
6. *Загній О. Г.* Інноваційні аспекти підвищення надійності постачання і транзиту природного газу територією України / О. Г. Загній, О. Ф. Ляшенко, Д. В. Ляшенко // Продуктивні сили і регіональна економіка. – 2008. – Ч. 1. – С. 73–79.
7. *Квасній Л. Г.* Ефективний розвиток нафтогазового комплексу як важлива умова економічної безпеки ринку енергоносіїв / Л. Г. Квасній // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – № 605 (2007). – С. 212–217.
8. Україна у системі міжнародної безпеки: моногр. / Рада національної безпеки і оборони України ; Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки. – К., 2009. – 450 с.

***Подрез-Ряполова И. В.* Некоторые вопросы хозяйственно-правового обеспечения надёжности и безопасности поставок природного газа по законодательству Украины.**

Рассмотрены отдельные вопросы хозяйственно-правового обеспечения надёжности и безопасности поставок природного газа в Украине. Определены некоторые средства хозяйственно-правового регулирования безопасности газоснабжения. Исследованы задачи законодательного регулирования обеспечения надёжности и безопасности поставок природного газа.

Ключевые слова: рынок природного газа, энергетическая безопасность, хозяйственно-правовые средства обеспечения безопасности и надёжности поставок природного газа.

***Podrez-Pyapolova I. V.* Some questions of economic legal support of reliability and security of natural gas supply by the Ukrainian legislation.**

In article single questions of economic legal support of reliability and security of natural gas supply in Ukraine are analyzed. Some measures of economic and legal regulation security of natural gas supply are defined. In this article investigated the problems of legislative regulation of

support reliability and security of natural gas supply.

Key words: natural gas market, energy security, measures of economic and legal regulation
security of natural gas supply.